

Bescherming als alibi? Durf het traject van de jongere centraal te stellen

---

- Spreker** : Sofie Troonbeeckx, doctoraatsstudent, Leuvens Instituut voor Criminologie, KU Leuven
- Moderator** : Helena Calleeuw, Studente Master Sociaal Werk, UGent en Kathy Vlieghe, Kenniscentrum Kinderrechten
- Verslag** : Kathy Vlieghe, Kenniscentrum Kinderrechten

Aanbeveling

Uit het lopende doctoraatsonderzoek¹ vloeien volgende eerste aanbevelingen reeds voort:

- helderheid en consistentie inzake de finaliteit van het jeugdrecht en jeugdrechtmaatregelen zijn noodzakelijk;
- bescherming sluit werken rond responsabiliteit niet uit;
- aanwending en organisatie van hulpverlening in functie van het traject van jongeren naar een prosociaal pad en weg van delinquentie.

Randvoorwaarden/elementen bij de discussie

Een primaire focus op het traject betekent dat het mogelijk impliciete beleid dat vroeger binnen jeugdinstituten/jeugdvoorzieningen aanwezig was (voor jongeren die een MOF hebben gepleegd) van 'we praten bijna niet over wat je hebt gedaan' (ondanks dit wel de reden is tot aanmelding en we verwachten dat de jongere dit na het instellingsverblijf niet meer doet) afgeschaft moet worden. Dit betekent niet dat de jongere gereduceerd wordt tot zijn feiten, maar wel dat deze feiten en de redenen hiertoe niet meer genegeerd worden (eventueel in intensieve individuele begeleiding, los van de groep).

Teneinde te kunnen werken aan het traject, moet een situatie gecreëerd worden waarbinnen er ruimte wordt voorzien om te werken met de jongeren en waarbinnen de jongeren eerlijk kunnen zijn. Dit zou gebaat worden door te reageren op het feit aan de hand van maatregelen met vaste termijnen. Daardoor kunnen maatregelen niet talrijke keren verlengd worden op basis van 'voortgang' van de jongere. Deze voortgang wordt op dit moment sterk ingevuld door het 'opvoeding'scriterium (in de zin van: 'braafjes ja knikken', afwassen, kamer proper

---

¹ Troonbeeckx, S. *Agency en structure, strafrechtelijke verantwoordelijkheid en jeugddelinquentie. Een bijdrage tot de etiologische criminologie en het jeugdrecht*. KU Leuven. Lopend doctoraatsonderzoek.

houden, stil zijn, etc.). Het risico is dat jongeren niet vrijuit en eerlijk durven spreken omwille van angst om geen 'voortgang' te hebben geboekt of te tonen. Bovendien wordt met het bieden van duidelijkheid (vaste termijnen) het beginsel van rechtszekerheid geëerbiedigd. Zo kunnen de jongeren meer zichzelf zijn binnen de periode van hun verblijf zonder zich onoprecht te moeten conformeren (het zgn. *faken*). Zo hoeven ze ook geen angst te hebben om te praten over hun onzekerheden.

Daarnaast zou dit ook gebaat worden door een aanpassing van het onderwijs binnen de voorzieningen. Aangezien de jongeren nog steeds onderwijsplichtig zijn, wordt hun tijd binnen de gesloten instellingen grotendeels besteed aan een vorm van onderwijs. Op basis van dit onderwijs kunnen zij echter niet overgaan naar een volgend studiejaar of een diploma behalen. Zij kunnen dit enkel indien de instelling een samenwerkingsverband kan aangaan met de vorige school van de jongere (wat zelden mogelijk blijkt). Op deze manier wordt het schooltraject en bijgevolg hun traject naar een pro-sociaal pad alleen nog verder bemoeilijkt. Indien dergelijke samenwerking met de vorige scholen of herziening van diploma/attest-mogelijkheid o.b.v. onderwijs in jeugdsysteem niet mogelijk is, kan hun tijd in de voorziening dan misschien beter worden besteed worden aan begeleiding over hun traject.

Methodiek

De deelnemers kregen een stelling, afgeleid uit de aanbevelingen, te horen: *'De organisatie van het (hulpverlenings)aanbod rond jeugddelinquentie moet primair gericht worden op werken aan de jongeren hun traject (weg van delinquentie, naar een pro-sociaal/conventioneel pad)'*.

De frustraties als de wensen met betrekking tot deze stelling, werden neergeschreven. Deze werden dan in de 'frustratiemand' en de 'wensenmand' gelegd om daarna in groep te bespreken.

1. Mogelijke frustraties of hindernissen of om het traject van een jongere centraal te kunnen stellen

Niet transparant en vaak verlengbaar tijdspad

Binnen de gemeenschapsinstellingen wordt het als moeilijk ervaren om het traject voor de jongere voldoende inhoud te kunnen geven. De gasten, waaronder voornamelijk jongens, krijgen bijvoorbeeld te horen dat ze 3 maanden gekregen hebben. In een begeleidingsmodel zou de begeleiding *as such* maximum 4 tot 6 maanden moeten inhouden maar in realiteit is dat vaak niet zo. Vaak worden ze in eerste instantie geplaatst voor drie maanden maar wordt dit uiteindelijk meerdere keren verlengd. Op die manier wordt het moeilijk om te werken met de jongeren aangezien ze er op rekenen dat hun verblijf maar drie maanden zal duren. Is het dan niet beter om van in het begin de volledige termijn op te leggen?

Organisatorische aspecten bemoeilijken het betrekken van de context

De bezoeken in gemeenschapsinstellingen worden georganiseerd op vaste periodes. De bezoeken variëren van instelling tot instelling. In een aantal instellingen zijn deze op vrijdagavond of op zondagmorgen. Dergelijke uren zorgen voor moeilijkheden qua bereikbaarheid, haalbaarheid... Er wordt duidelijk gevraagd om daarin te investeren. Dit is noodzakelijk om de context toch minimaal te kunnen betrekken.

Een introductie buiten verhouding tot de feiten

Vaak worden de gasten geboeid binnengebracht in (gemeenschaps)instellingen, zelfs indien de aanleiding van de feiten enkel kleinere vormen van deviant gedrag is zoals spijbelgedrag. Dit heeft een groot effect op de jongeren.

Te beperkte ruimte waarbinnen de jongere vrijuit kan spreken

Er is nood aan een veilige ruimte waarbinnen een jongere vrijuit en eerlijk kan/durft spreken (bv. over zijn/haar schrik voor hervat, schrik om doelen niet op een andere manier te kunnen bereiken dan via delinquent gedag...) zonder dat dit leidt tot negatieve gevolgen, resulteert in een gedetailleerde rapportage hiervan aan jeugdrechter, verlenging van de maatregelen omwille van 'geen vooruitgang' te hebben geboekt...

Deze beperking kan al deels worden opgevangen door de jongere erkenning te geven in het gesprek en hem uit te nodigen om responsabiliteit op te nemen. Als begeleider moet je hierin eerlijk kunnen werken met de jongere. Dat betekent concreet dat je hem/haar moet kunnen uitleggen waarom hij/zij daar geplaatst is, hem/haar eerlijk voor te bereiden op hoe het traject er verder kan/zal uitzien, hem/haar een perspectief te bieden als hem/haar te wijzen op eigen mogelijkheden en daarom ook verantwoordelijkheid om iets te maken van hun toekomst.

Complexe positie van de ouders

De in regelgeving voorziene ouderstage heeft nooit gewerkt. Maar het antwoord op het omgaan met de ouders blijft uit.

De belangrijke rol die contextfactoren spelen, mag niet worden onderschat noch genegeerd. Zo staan ouders soms zelf machteloos of maakt de zorg voor meerdere kinderen het moeilijk om zich volledig te richten op de problemen van één kind. Het kan gaan om een jongere die een veelpleger is, zware feiten heeft gepleegd, al een hele tijd in het delinquent milieu zit...

Verantwoordelijkheid ten aanzien van ouders bijbrengen om deze ten aanzien van de jongere over te brengen is een complexe problematiek (bv. multiprobleemgezinnen).

De logheid van een bureaucratisch systeem

Er is een nood aan de mogelijkheid om gericht en snel te kunnen doorverwijzen naar de noodzakelijke opvang. De traagheid van het huidige systeem (het overheidsapparaat) staat een positief effect van de hulpverlening soms/vaak in de weg.

Er is nood aan meer middelen en tijd. Dit is een feit, en niet louter een oppervlakkige middelen- en tijddiscussie.

Het probleem ligt aan de basis, om de jongere te begeleiden heb je namelijk tijd nodig. Ook zit je vaak vast aan een aantal deelitems: schooltraject, sociale vaardigheidstraject, 'gewone' waarden en normen, aansluiting vinden bij het gezin. Het werken aan deze deelitems hoeft geen extra taak te zijn, maar dient net te gebeuren in functie van dit ene traject gericht naar een prosociaal pad (bv. werken rond school biedt een alternatief pad weg van delinquentie).

Een te beperkte rol voor en/of gebruik van herstelbemiddeling

De waarde van herstelbemiddeling en het betrekken van het slachtoffer bij het proces wordt algemeen erkend. Op die manier kan er ook een bewustzijn omtrent verantwoordelijkheid worden gecreëerd bij de jongeren. Het komt vaak voor dat jongeren de impact van bijvoorbeeld de door hen gepleegde diefstal niet inzien omdat er van uit wordt gegaan dat het slachtoffer

‘toch rijk is’. Herstelbemiddeling werkt confronterend, bijvoorbeeld door een ontmoeting met een/het slachtoffer. Dit verschaft de jongeren inzicht in wat het betekent ‘slachtoffer zijn’ (cfr. HCA leefgroepen).

Herstelbemiddeling is belangrijk voor herstel. Het werkt bovendien *opvoedkundig* (t.o.v. enkel *sanctionerend*). Het kan leiden tot inzicht en kennis, specifiek aangaande de morele consequenties van hun daden.

Als randbemerking bij herstelbemiddeling wordt opgeworpen dat ondanks de vrijwilligheid als basisvoorwaarde tot deelname, de medewerking van een aantal jongeren ingegeven is door de vrees dat niet-medewerking op één of andere manier gevolgen kan hebben.

2. Wat is er nodig om het traject van de jongere centraal te kunnen stellen?

Integreer trajectwerking in eigen organisatie

Werken aan inzichten betekent vaak individuele begeleiding terwijl er nu veel in groep wordt gedaan. Het ideale scenario zou zijn dat de jongere een vaste coach/begeleider heeft binnen zijn of haar traject. Op die manier is er een soort van vertrouwenspersoon die de jongere het gevoel geeft dat het niet enkel is om hem/haar te sanctioneren.

Creëer transparantie en verschaft duidelijkheid vanuit een consistent beleid

Er moet transparantie zijn voor de jongere, duidelijkheid moet worden verschaft en betekenis moet worden verleend aan hoe we samenleven. Dit alles moet vanuit een consistent beleid worden gecommuniceerd aan en met de jongere. Op dit moment wordt het werken met jongeren soms ervaren als een ‘natte vinger werk’.

We zitten met veel niveaus op vlak van beschermingsrecht, sanctioneringsrecht. Jongeren die ‘fout’ gedrag stellen worden ‘gegroepeerd’ en zijn op weinig plaatsen welkom. Op die manier wordt remediëring moeilijker. Onder andere de gefragmenteerde hulpverlening speelt hierin een rol.

Vaak zijn alle opties gesloten (leefomgeving waar hij/zij uitkomt, geen school meer...). Een hulpverlener zou hierin eigenlijk een alternatief moeten kunnen aanbieden.

Dit wordt gestaafd met een voorbeeld uit de praktijk. Zo komt het voor dat jongeren langer ‘vast’ zitten dan oorspronkelijk bedoeld omdat de beslissing van de jeugdrechter op zich laat wachten. Nochtans was vooropgesteld om op 1 september een school aangeboden te krijgen (in deze concrete casus was BUSO is geen optie meer). De schoolachterstand van de betrokken jongeren wordt door het uitblijven van een beslissing nog meer in de hand gewerkt. Wat is het alternatief dan nog? Hoe kan je samen met de jongere het doel nog bereiken?

Voor jongeren met ‘fout gedrag’ is het vaak een traject afleggen waarbij op dit moment de ouders, school, vrienden en hobby’s vaak *on hold* komen te staan, terwijl deze laatsten voor hen net het verschil kunnen maken.

Voorzie in alternatieven voor plaatsing als voorlopige maatregel

Het komt regelmatig voor dat jongeren die feiten plegen bij wijze van voorlopige maatregel van hun vrijheid beroofd en geplaatst worden in een gesloten voorziening omdat ze ‘iets fout hebben gedaan’.

De vraag rijst of dit wel in overeenstemming is met de fundamentele rechtswaarborgen. Bovendien wordt afgevraagd of er niet andere en betere manieren zijn om te reageren op deze

jongeren. Sneller werken en inclusie in de hulpverlening zou hierbij al een stap voorwaarts zijn. Een korte reactie (bijvoorbeeld maatregel van bepaalde duur of time out) is vaak beter. Ook open communicatie is aangewezen. Nu kan de hulpverlener vaak niets zeggen omdat er geen beslissing werd genomen. Deze permanente besluiteloosheid draagt bij tot het ervaren van de situatie als 'uitzichtloos'.

Verbeter de transparantie in de besluitvorming

Er moet (meer) transparantie in de besluitvorming worden gerealiseerd. Op die manier kan de hulpverlener concrete 'stappen' in het traject van een jongere zetten. Wanneer het niet loopt zoals het gepland was (bv. geen school op 1 september), moet de trajectbegeleider de mogelijkheid hebben de jongere (en zijn leefomgeving) de redenen hiervan kunnen uitleggen uit te (bv. de jeugdrechter heeft bij jou nog twijfels om de stap naar school te zetten, er is nog veel 'verontrusting' om jou naar school te laten gaan).

Ook transparantie aangaande de praktische redenen van besluitvorming (cf. geen plaats, traag systeem) kunnen helpen om eerlijk te zijn met de jongeren.

Dit wordt gestaafd met een kort voorbeeld. Zo had men tegen een jongere gezegd dat hij zijn broer kon opzoeken in de gevangenis. Nadien kreeg hij te horen dat hij geen toestemming had. Het bezoek ging niet door. Door deze gang van zaken, zonder enige verdere uitleg, geef je een jongere toch het gevoel dat hij een nummer is en dat hij geen impact meer heeft. Dit komt niet ten goede aan de zelfwaarde van deze jongeren. Zo vervalt men vaak in de redenering dat de opgelegde sanctie het probleem oplost, namelijk hij of zij is 'uit' de samenleving.

Bouw de plaatsingsmaatregel sneller om naar geïndividualiseerde trajecten

De 'bestraffende' maatregel die men oplegt aan de jongere door hem te plaatsen in de gemeenschapsinstelling zou sneller moeten worden omgebouwd naar een geïndividualiseerd (residentieel) traject, meer werken naar de school toe en/of sneller een perspectief meegeven. Men is vaak bezig met allerlei normaliserende perspectieven in te schakelen (de 'lastpost' weghouden) in plaats van trajectmatig bezig te zijn.

Er wordt opgeroepen om meer oog te hebben voor de situatie en de context van de jongeren om op die manier een geïndividualiseerd traject op te zetten. Pas wanneer er een concreet 'handelingsplan' op poten staat, kan voor 'activering' worden gezorgd (bv. school, werkgever...).

Tegelijkertijd moet het voor de jongere zeer duidelijk zijn dat hij iets fout gedaan heeft (volgens de huidige wetgeving) en welke consequenties dit met zich meebrengt (d.i. verantwoordelijkheid opnemen voor wat gedaan is in het verleden). Het aanleren van vaardigheden waarbij er gewezen wordt op wat fout liep, maakt deel uit van het leerproces. Dit is nu net de andere, op de toekomst gerichte, kant van verantwoordelijkheid.

3. Concluderende opmerkingen

Vanuit de groep werd gevraagd naar meer samenwerking en afstemming tussen de diverse professionele actoren waaronder de jeugdrechter, de consulent en de totaalbegeleiding in de voorziening. Professionals zouden meer naar elkaar toe in het traject moeten gaan staan. Anders gaat de finaliteit van wat iedereen probeert te bereiken verloren.

Inzetten op trajectwerking impliceert ook dat je als individuele professional niet moet afwachten en je neerlegt bij het 'systeem' zoals het is. Een professionele actor moet ook zelf stappen durven zetten ('de nek uitsteken'). Hij/zij moet (kunnen) anticiperen op wat de jongere nodig heeft, los van het VOS- en/of MOF-statuut dat hij/zij heeft. Als professional draag je zelf immers ook een verantwoordelijkheid. Als de vorm goed zit en naar de jongere en de ouders de bindkracht met de collega's wordt uitgedragen, zal de werking met de jongere verbeteren. In de begeleiding is het nodig dat aan de jongere wordt meegegeven dat zijn/haar gedrag problematisch en normoverschrijdend was. Gelijktijdig is het belangrijk dat de jongere de boodschap krijgt dat hij/zij hier niet alleen in staat en dat je als professional samen met de jongere een engagement aangaat, ook al is dat maar voor een (beperkte) periode. Als de jeugdrechter bijvoorbeeld niet tijdig een besluit neemt/kan nemen (vb. omtrent de start van een school) neem dan ook als hulpverlener zelf initiatief (bv. door proberen dit uitblijven van besluit te verklaren, binnen de mogelijkheden op zoek te gaan naar –voorlopige-oplossingen...). Dan pas zal je een betrouwbare band creëren met de jongere die zich op zijn beurt meer als een gelijke behandeld zal voelen in het kluwen van trajectbegeleiders.